

Barns utforsking og lek med åpent lekemateriale

Hvordan kan barnehagelæreren skape rom for utforsking og lek med åpent lekemateriale?

Hanna Wedberg
[kandidatnummer: 111]

Bacheloroppgave
[BHBAC3910-1]

Trondheim, april 2021

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Innhold

1. Innledning	3
2. Teori	3
2.1 Hva er åpnet lekemateriale?	3
2.2 Kreativitet og fantasi	4
2.3 Forutsetninger for hvordan barnehagelæreren kan skape rom for lek med åpent lekemateriale 5	
2.4 Ulike materialers muligheter	5
2.5 Valg av materiale.....	6
2.6 Personalets rolle i valg av materialer.....	6
2.7 Barns utforskning og lek med materialer	7
2.8 Samspill med barn	8
3. Metode	9
3.1 Valg av metode.....	9
3.2 Strategisk utvalg	10
3.3 Intervju	11
3.4 Presentasjon av informanter og barnehager.....	12
3.4.1 Informant 1	12
3.4.2 Informant 2.....	12
3.4.3 Informant 3.....	13
3.4.5 Informant 4.....	13
3.5 Analyse.....	13
3.6 Metodekritikk	14
3.7 Etske retningslinjer.....	15
4 Funn og drøfting	15
4.1 Hvordan forstås «åpent lekemateriale» av informantene?.....	15
4.2 Hvordan påvirker ulike forutsetninger barnas mulighet for utforskning av åpent lekemateriale?.....	16
4.3 Hvordan velger og presenterer informantene et materiale?.....	20
4.4 Hvordan åpent lekemateriale bidrar til barns kreativitet, lek og utforskning?	23
4.5 I samspill med barna.....	24
5 Oppsummering/Konklusjon	27
6 Litteratur	28
7. Vedlegg	29
7.1 Vedlegg 1	29
7.2 Vedlegg 2	32
7.3 Vedlegg 3	Feil! Bokmerke er ikke definert.

1. Innledning

Under min siste praksisperiode fikk jeg høre en praksisfortelling som inspirerte til mitt valg av tema. En ansatt fortalte at hun og fire barn hadde jobbet med papir. Barna hadde fått frie tøyler og hadde sittet og revet, brettet og tegnet på papiret. Den ansatte la vekt på at samspillet mellom barna hadde vært så fint, og at selv om de fire barna kanskje ikke nødvendigvis var hverandres førstevalg av lekekamerater, hadde den ansatte sett et samspill mellom dem som hun ikke hadde sett før. Etter dette bestemte jeg meg for at temaet mitt for bacheloroppgaven skulle være det udefinerte åpne lekematerialet. Hele praksisbarnehagen min jobber med dette, og jeg fikk innsyn i en måte å jobbe på, som jeg ikke hadde noe erfaring med tidligere. I Rammeplanen står det at personalet skal organisere rom, tid, og lekemateriale for å inspirere til ulike typer lek (KD, 2017, s.20). Det er barnehagelæreren ansvar at barn får tilgang til ulike typer lekemateriale, og inspirerer barna til å bruke fantasi og kreativitet i møte med disse materialene. Målet mitt med denne prosessen har vært å få mer informasjon og kunnskap om et tema jeg selv synes er spennende og som jeg vil lære mer om.

I denne oppgaven vil jeg først presentere teori som jeg ser som relevant for å kunne svare på problemstillingen min; «Hvordan kan barnehagelæreren skape rom for utforskning og lek med åpent lekemateriale». Deretter skal jeg gå nærmere inn på mitt valg av metode og hvordan jeg har gått frem for å samle inn og analysere data. Dataene presenteres videre som funn som jeg deretter drøfter. Tilslutt vil jeg oppsummere hva jeg har funnet ut, og hvorvidt jeg har fått svar på det jeg spør om i problemstillingen.

2. Teori

I dette kapittelet skal jeg presentere teori som vil være relevant for å kunne svare på problemstillingen. Teorien er delt opp i kategorier som samsvarer med kategorisering av funn. Ved å presentere teorien vil det være lettere å se sammenhengen mellom den og funn i drøftingen.

2.1 Hva er åpent lekemateriale?

Thorbergsen beskriver åpent materiell som materiell som ikke forestiller noe spesielt og er egnet til å konstruere med. Hun skriver også at åpent materiell også kan omskapes til ulike ting tilpasset leken (2012, s. 233). Det jeg altså legger i begrepet «åpent materiell» er materiell som ikke har noen fastbestemt funksjon.

2.2 Kreativitet og fantasi

Kreativitet: Ordet *kreativitet* stammer opprinnelig fra det latinske ordet *creare* som oversetter til å *skape/ bringe til verden* (Moe, 2018, s. 131). Moe beskriver kreativitet som et møte med omverdenen. «Jeget» og omverdenen forutsetter og påvirker hverandre (2018, s. 134)

Forskerne James Kaufmann og Ronaldo Beghetto (2009) har delt kreativitet inn i to kategorier, Store-C og Lille-c. Disse to kategoriene er igjen delt i 4 og kalt 4c-kreativitetsteorien. En av disse er kalt Mini-c-kreativitet. I barnehagesammenheng vil dette innebære at barn tilpasser det de oppdager og lærer samt det de kan fra før, og transformerer erfaringer til sitt eget (Moe, 2018, s. 150). Som barnehagelærer må man også kunne være kreativ. Moe beskriver kreativitet som en muskel som må trenes opp og stimuleres. I barnehagesammenheng vil det å være en kreativ person kunne innebære å by på seg selv, fristille seg og åpne seg opp for omgivelsene (Moe, 2018, s.139).

Fredriksen skriver om fantasi og kreativitet i barns lek i boken «Å begripe med kroppen» (2013). Her refererer hun til Efland (2002). Efland mener at fantasi er nødvendig for læring. Fantasien gjør det mulig å reorganisere tidligere erfaringer. Sett i sammenheng med leken vil fantasien være essensiell i f.eks. «late som»-lek. Moe (2018) skriver at fantasi kommer fra noe. Uten en virkelighet som inspirerer, vil ikke fantasien utvikle seg. En stein kan kanskje ikke bli til et troll hvis ikke man har hørt historier om troll eller sett de avbildet. Tidligere erfaring og opplevelser gjør at fantasien utvider seg. Fantasien er grunnlaget for kreativitet. Moe refererer også til Vygotskji og skriver; akkurat som fantasien må komme fra noe, kommer kreative uttrykk fra fantasien. Selv om fantasi er relativt individuelt, mener Fredriksen at kreativitet ikke bare en individuell, men en sosial prosess. I samspillet med andre får man nye impulser som bidrar til å dra f.eks. leken videre. Barna spiller av hverandres kreativitet.

Thorbergsen refererer til Vygotskji, som forklarer at det å late som i lek er kreativitet. Dette kan forklares med at barnet trenger et objekt for å synliggjøre en idé. Hvis dette objektet ikke er tilgjengelig, finner barnet noe annet og løser problemet på den måten. Mangel på faste leketøy, som forestiller noe spesifikt, kan bidra til å stimulere barnets kreative utvikling (Thorbergsen, 2012, s. 233). I denne oppgaven bruker jeg disse perspektivene for å se barns lek med materialer, i lys av kreativitet og fantasi.

2.3 Forutsetninger for hvordan barnehagelæreren kan skape rom for lek med åpent lekemateriale

I forkant av en prosjektperiode, eller en aktivitet med fokus på et eller flere materialer, kreves det planlegging og tilrettelegging. Fredriksen skiller mellom disse to begrepene, samtidig som hun mener at de flyter inn i hverandre (Fredriksen, 2013, s. 195). Planleggingen, ifølge Fredriksen, tar utgangspunkt i de ytre faktorene som barnehagelæreren har kjennskap til: barna, tema, overordnede planer, og avhenger av pedagogens erfaringer, kunnskap, interesser osv. Tilrettelegging henger sammen med den didaktiske planleggingen, men finner sted både i forkant og under selve aktiviteten (Fredriksen, 2013). Fredriksen understreker at man som pedagog ikke må låse seg til den nedskrevne planen, men følge barnas prosess og skape rom for deres medvirkning.

I forkant av arbeid med ulike materialer, må barnehagelæreren ha visse kunnskaper om de materielle forholdene. Med dette menes forståelse for at ulike kvaliteter i omgivelser påvirker mennesker (Fredriksen, 2013, s. 200). Hvor, hva og hvem osv. vil påvirke barnas lek og utforskning med materialet.

Det er flere forutsetninger man må ta hensyn til i planlegging av leksituasjoner. Gunnestad deler inn didaktiske forutsetninger i 4 kategorier. 3 av disse er *formelle, menneskelige og praktiske* forutsetninger og det er disse som er mest relevante for å svare på problemstillingen. *Formelle forutsetninger* innebærer forskrifter, lover og styringsdokumenter som en må forholde seg til i planlegging av aktiviteter. *Menneskelige forutsetninger* innebærer barnas, personalets og foreldrenes forutsetninger og behov. I denne oppgaven fokuserer jeg på personalets forutsetninger. Dette kan være kunnskap, holdninger, verdier, erfaringer, behov for tid og pauser. *Praktiske forutsetninger* eller *rammefaktorer* vil si det fysiske miljøet som størrelse på rom, møblering, utforming, plassering av lekeapparater og tilgang på leker og materiell. Barnehagens økonomi er også en rammefaktor. Jeg vil bruke Gunnestads kategorisering av forutsetninger for å strukturere data som omhandler dette.

2.4 Ulike materialers muligheter

I forhold til interaksjon med materiale skriver Waterhouse (2013) en del om materialenes egenskaper og muligheter. Her nevner hun Gibson som beskriver mulighetene i et materiale som affordanse. Affordanse viser til materialenes egenskaper og handlingsmuligheter. Affordanse finnes i møtet mellom individet og materialet.

Naturmaterialer er noe de aller fleste barnehager har tilgang på. Naturmaterialer innebærer alt materiale som tilhører naturen, slik som stein, sand, tre, løv, vann, snø, kongler osv.

Naturmaterialer har alltid vært brukt i barns lek. Barna ser materialenes affordanser og i interaksjon med materialene finner ulike måter å leke med dem på. Barns opplevelser med materialene introduserer dem til matematiske fenomen, sanselige opplevelser og samarbeid. Gjennom utforskning med materialene får barn ulike erfaringer med tekstur, form, mønster, farger og etablerer begreper og et rikere språk (Waterhouse, 2013, s. 158).

Når det kommer til gjenbruksmaterialer bruker Waterhouse (2013) heller begrepet kreativitetsfremmende materialer. Mange av materialene som ansees som gjenbruksmaterialer har en historie knyttet til seg om sin tidligere funksjon (Waterhouse, 2013, s.86). Ved å bruke kreativitetsfremmende materialer viser man også til prosessen av å transformere disse materialene til noe nytt. I denne oppgaven vil jeg fortsette å bruke gjenbruksmaterialer som begrep, men tar med meg bakgrunnen for Waterhouse sin bruk av begrepet kreativitetsfremmende materialer. Waterhouse legger også vekt på at slike materialer må ha visse kvaliteter for at de skal kunne være gode og kunne transformeres. Disse transformeringsprosessene bidrar til nye oppdagelser og utforskning blant barna.

2.5 Valg av materiale

Fredriksen viser til betydningen av, når man skal velge et materiale til barna, at man må ha gjort seg bevisst på hva som allerede interesserer og kan interessere barna, og hvilke forutsetninger de har. Ved å basere seg på barns tidligere erfaringer, skaper man rom for meningsforhandling med de nye erfaringene.

2.6 Personalets rolle i valg av materialer

Det er ofte personalet som legger til rette for hvilke materialer som brukes i barnehagen. Waterhouse skriver at det er viktig at personaler har kunnskap og reflekterte holdninger til hvordan materialet kan inspirere barna. Har man allerede kunnskap om og erfaring med ulike materialer, og hvordan de brukes, er det lettere å se hvordan det valgte materialet vil fungere i barnegruppa. Har man derimot ikke disse erfaringene og kunnskapen man trenger, må man søke opp dette hos andre som arbeider med dette (2013, s. 175).

Som oppgitt tidligere nevner Fredriksen betydningen av fantasi i forhold til læring, i denne oppgaven sett i sammenheng med lek. Som barnehagelærer må man møte barns fantasi og stole på at fantasien deres er grunnleggende for deres meningsforhandling. Hva barnehagelæreren legger fokuset på under et arbeid er med på å enten styrke eller hindre barns lek, utforskning og glede. Hvis fokuset ligger på produktet, kan det hindre barna når de utfolder seg i en annen retning enn planen egentlig tilsier. Hvis prosess derimot står mer i fokus, kan det skape mer rom for fantasi og kreativitet hos barna (Fredriksen, 2013, s.218). Fredriksen bruker også begrepet «estetisk oppmerksomhet» (2013, s. 63) når hun viser til barnehagelærerens evne til å se barns følelser, interesser, lekemønstre og kroppsspråk. Estetisk oppmerksomhet vil dermed være et viktig redskap både før og under leken. Disse teoriene tar jeg med meg for å kunne utdype hva barnehagelæreren må ta hensyn til og tenke på i sitt valg av materialer til barna.

2.7 Barns utforskning og lek med materialer

Funnene til Fredriksen (2013) fra hennes doktorgrad sier noe om barns lek og erfaring med materialer. Jeg vil bruke disse som teori for å underbygge mine egne funn fra datamateriale. Fredriksen skriver at barn bruker hele kroppen og rommet for å undersøke materialer. Gjennom å bruke hele kroppen skaffer barn seg varierte erfaringer med materialet. Tramping, hopping og rulling nevnes i hennes funn. Hvilke aktiviteter som ble gjort var avhengig av materialets affordanse. Fredriksen referer til Dewey, som kaller barns egne fysiske krefter, minner, følelser og forståelser for «indre materiale». De nye erfaringene utfordrer de gamle og «...får dem til å strekke seg litt lenger, reorganisere og tilpasse den gamle forståelsen» (Fredriksen, 2013, s. 113).

Reggio Emilia-pedagogikk: Reggio Emilia er navnet på en by i Nord-Italia. Den pedagogiske praksisen med samme navn stammer fra denne byen. Denne praksisen bygger på respekt for barnet, barns intellektuelle evne og drivkraft til å utforske verden (Norsk Reggio Emilia nettverk, 2021). «Barnet ses altså som et selvstendig og aktivt individ med ønsker om og evne til samhandling, læring og omsorg for andre.» (Norsk Reggio Emilia nettverk, 2021). Denne pedagogiske praksisen bygger også på ateliekultur, hvor barn skal ha tilgang på mengder av materiale, rom og tid til å utforske den (Frisch, 2018, 45).

2.8 Samspill med barn

Solveig Østrem har forsket på «det felles tredje» i barnehagen. Dette er basert på Hans Skjervheim sin forskning på den treledda relasjonen mellom den andre, meg og saksforholdet. Dette kan for eksempel være noe felles å undre seg over i et prosjektarbeid. En impuls som bidrar til undring og inspirasjon blant barna. Pedagogen må være tålmodig, lydhør, følge barnas spor og sammen skape et felles prosjekt (Østrem, 2007, s.9). Østrem skriver at uten å ha noe betydningsfullt å være sammen om, vil relasjonen mellom barn og pedagog bryte sammen (2007, s. 9). Videre viser hun til fagområdene i Rammeplanen som eksempel for hva «det tredje» kan være. Fagområdene skaper rom for barn utforskning og utvikling. Samtidig understreker hun at maktforholdet mellom pedagog og barn må bevisstgjøres. Om faginnholdet får en autoritær form, og barn fraskrives all definisjonsmakt, mister det sitt potensiale til å bli «det felles tredje», altså muligheten til et likeverdig møte mellom subjekter (Østrem, 2007, s.9). Denne teorien vil være relevant når jeg skal se på noen av funnene, da barnehagen til to av informantene har fokus på «det felles tredje»

Maktforholdet mellom barn og voksen vil alltid være asymmetrisk. Askland skriver at den voksne må være bevisst på dette. Barnehagelæreren har et ansvar for å se «barnets beste» fra den voksnes side. Barnehagelæreren må være anerkjennende og lyttende. Slik utvikler barnet selvbildet og selvstendigheten sin (2011, s. 37). Maktforskjellen vil også påvirke samtalene man har med barnet. Fredriksen skriver om åpne spørsmål i forhold til barns utforskning og undring. De åpne spørsmålene bør stilles av nysgjerrighet og med hensikt i å få vite mer om barnas følelser og opplevelser. Barn oppfatter ofte hvis spørsmålene blir stilt med en forventning om et spesifikt svar, eller med et ønske om barnas egne opplevelse. Gode samtaler er en del av en demokratisk praksis, som skal ligge til grunn i barnehagen ifølge Rammeplan (Fredriksen, 2013, s. 224-226).

Kommunikasjonen mellom barn og voksen skjer på flere ulike nivåer. Kroppsspråk og ansiktsuttrykk vil være like viktig å være bevisst over, som det muntlige språket. I samspillet med barna vil intersubjektivitet, som Fredriksen skriver om, være nyttig å ta stilling til. «Intersubjektivitet er en form for dynamisk, kroppslig og emosjonell interaksjon mellom mennesker» (Fredriksen, 2013, s.31). Ens egne reaksjoner påvirker hvorvidt barna føler seg trygge i sine oppdagelser og stoler på sin egen fantasi. Ansiktsuttrykk kan vise hvorvidt vi skjønner det barna prøver å kommunisere (Fredriksen, 2013).

Når det kommer til barnehagelærerens deltakelse i lek, refererer Öhman til Johansson og Pramling Samuelsson (2007) sin beskrivelse av pedagogens samspill med barn. De har delt samspillet i tre ulike former for samspill. «De *eksplorative* samspillene preges av åpenhet og undersøkning» (Öhman, 2012, s. 247). Pedagogen åpner opp for kreativitet og fantasifull lek. Barna har i størst grad muligheten til å ha kontroll og deres intensjoner er viktige for pedagog og hans fremgangsmåter. De *fortellende* samspillene preges av at pedagog skaper sammenhenger der barn oppmuntres til å fortelle. Disse fortellingene utvides og får komme til uttrykk på ulike måter. Sammen skaper de meningsbærende verdener og barna har muligheten til å ta styring og selv utvikle verdener og fortellinger videre. Johansson og Pramling Samuelsson mener at en aktiv samspillende pedagog vil gjøre møtet mellom lek og læring fruktbart. Barna skal i større grad styre leken, og utfordringer hos pedagog vil være å reflektere om hvordan en kan delta i leken med respekt og lydhørhet (Öhman, 2012, s.247).

3. Metode

De ulike metodene som brukes til å finne svar på et forskningsspørsmål deles ofte opp i to hovedkategorier; kvantitative og kvalitative metoder. For å finne riktig metode for ens eget forskningsspørsmål må man dykke ned i metodelæren. «Metodelæren hjelper oss å treffe hensiktsmessige valg» (Hellevik, 2002, s. 17). Problemstillingen påvirker hvilken metode som er mest hensiktsmessig. Kvantitative metoder blir ofte brukt til å finne en forklaring, et mer konkret svar på forskningsspørsmålet. Kvalitative metoder søker dypere forståelse innenfor et tema. Man ønsker ofte innsikt i erfaringer, holdninger og forståelse for sosiale fenomener (Thagaard, 2018, s). I dette kapittelet skal jeg si noe om valgene jeg har tatt angående metode. Jeg skal først begrunne valg av metode. Deretter skal jeg gå litt nærmere inn på den spesifikke metoden jeg har valgt, altså intervju. Jeg skal også presentere mine informanter. Til slutt skal jeg nevne noe om metodekritikk og gå litt inn på etiske retningslinjer i forhold til metoden jeg har valgt.

3.1 Valg av metode

For å finne svar på forskningsspørsmålet har valget av metode mye å si. Problemstillingen «Hvordan kan barnehagelæreren skape rom for utforskning og lek med åpent lekemateriale» spør om innsikt i mellommenneskelige relasjoner og et sosialt fenomen. Dermed er det mest naturlig å velge kvalitative metoder for å finne svar på dette. Som Tjora skriver, vil man ved

bruk av en kvalitativ metode få forståelse, heller enn forklaring, som er det forskningsspørsmålet spør etter (2021, s. 27). Metoden jeg har valgt er intervju. Forskningen jeg foretar vil være preget av institusjonell-etnografisk forskning, som tar utgangspunkt i hverdagserfaring og sosiale relasjoner (Tjora, 2021, s.127). Jeg har valgt å samle inn data tidlig i prosjektet, for å kunne ta med meg de ulike perspektivene inn i en samlet analyse.

Ved å velge intervju som metode, ønsker jeg barnehagelærerens subjektivitet. Deres erfaringer og holdninger kan bidra til en dypere forståelse for det problemstillingen spør etter. Tjora skriver at ved å bruke dybde-intervju vil man forhåpentligvis kunne skape en avslappet situasjon hvor man kan ha en relativt fri samtale om et bestemt tema (2021.s 127). Ved å bruke intervju håper jeg derfor å kunne få informasjonen jeg spør om i intervjuguiden, men også innspill og meninger jeg kanskje ikke har tenkt på.

3.2 Strategisk utvalg

I mitt utvalg av informanter var det spesielt et kriterium de måtte møte. Alle informantene måtte være barnehagelærere, altså barnehagelærerutdanning eller tilsvarende dette. Dette gjør utvalget mitt av informanter til et kriterieutvalg. Tjora skriver at kriterieutvalg, brukes til «å studere noe som er knyttet til deltakerne (erfaringer, opplevelser, problemer og så videre)...» (2021, s. 48). Ut ifra problemstillingen min, er det akkurat dette jeg er på jakt etter – nemlig erfaringer og opplevelser som viser ulike måter å jobbe med materialer sammen med barna på.

Jeg ønsker variasjon i informantene mine. «Hovedregelen for utvalg i kvalitative intervjustudier er at man velger informanter som av ulike grunner vil kunne uttale seg på en reflektert måte om det aktuelle temaet» (Tjora, 2021, s. 145). Bergsland og Jæger nevner at 2-5 informanter vil ofte være nok til å samle inn data til bacheloroppgaven (2014, s.71). Dermed har jeg estimert at 3-4 informanter vil være tilstrekkelig for å få ulike erfaringer og perspektiver som kan bidra til besvarelsen på problemstillingen min. Informant 1 er fra en barnehage som jobber ut ifra Reggio Emilia-pedagogikken og dermed har mye fokus på materialer og møter med disse. Informant 2 er fra en barnehage som jeg vet jobber med mye forskjellig ulik type lek. Begge disse informantene har jeg en relasjon til. Informant 3 og 4 kommer fra samme barnehage, men ulike avdelinger. Jeg har vært et par ganger på den ene avdelingen, og har dermed jobbet noen timer med informant 4, men informant 3 har jeg ikke pratet så mye med, utenom et par ganger i pausen. Dermed får jeg flere ulike reflekterte

perspektiver rundt forskningsspørsmålet mitt. Barnehagene er også fra ulike kommuner. Barnehagene til informant 1 og 2 er fra Trondheim, barnehagen til informant 3 og 4 er lokalisert i Tønsberg.

3.3 Intervju

For å samle inn data til oppgaven valgte jeg å bruke dybdeintervju. Dataen jeg var ute etter omhandlet informantens sine erfaringer og meninger. «Dybdeintervju som metode er basert på et fenomenologisk perspektiv, hvor forskeren ønsker å forstå informantens opplevelser og hvordan informanten reflekterer over dette» (Spradley, sitert i Tjora, 2021, s. 128).

Forskningsspørsmålet er formulert slik at både selve erfaringen, refleksjon og personlige meninger spiller inn i analysen. Ettersom jeg hadde god kjennskap til to av informantene var intervjuene relativt avslappet. Likevel så opplevde jeg både at jeg og informantene fort ble avsporet, ettersom temaer og ytringer som dukket opp var spennende og familiære, men også at jeg fort låste meg til intervjuguiden når jeg skulle gå videre i intervjuet. Tjora skriver at som intervjuer har man ansvar for å etablere rammen for intervjuet, og ofte forventes det av informantene at intervjuer driver intervjuet fremover (2021, s. 133). Samtidig kan man kategorisere intervjuer i strukturerte, semi-strukturerte og ustrukturerte intervjuer. Mine intervjuer vil kunne kategoriseres som semi-strukturerte intervjuer. Jeg hadde i forkant av intervjuet etablert temaer som skulle snakkes om i intervjuguiden i tillegg til forslag til spørsmål. Likevel var det rom for å ta tak i andre temaer som dukket opp underveis (Kvale og Brinkmann, 2017, s. 162).

For å strukturere intervjuene vil det være hensiktsmessig å bruke en intervjuguide (Tjora, 2021, s. 167). Intervjuguiden som jeg utarbeidet inneholdt først og fremst de fullstendige refleksjonsspørsmålene. Min hensikt med intervjuguiden var at jeg skulle ha noe å falle tilbake på hvis samtalen/ intervjuet stoppet opp. Derimot opplevde jeg at det gjorde intervjuet unaturlig og stivt til tider. Spesielt siden jeg også satt og noterte. Dermed ble en revidert intervjuguide skrevet. Her hadde jeg markert ut de viktigste ordene eller og kategorisert spørsmålene etter tema som jeg kunne kaste et kort blikk på hvis jeg trengte det. Å dele opp spørsmålene i tema var med bakgrunn i Tjoras eksempel (*Nærmiljø intervjuguide 2010*, Tjora, 2021, s.169-171). Jeg gjorde dette fordi jeg opplevde at jeg som intervjuer mistet flyten i samtalen, hvis det neste spørsmålet i intervjuguiden allerede hadde blitt pratet om. Intervjuguiden ble også tilbudt informantene i forkant om de ønsket det.

3.4 Presentasjon av informanter og barnehager

3.4.1 Informant 1

Informant 1 er pedagogisk leder på en småbarnsavdeling i en privat barnehage. Barnehagens pedagogikk bygger på Reggio Emilia-pedagogikken.

Barnehagens årsplan viser at de jobber mye med utforskning og at de skal «følge barns spor». Med dette mener de at pedagogene har et våkent øye til hva som interesserer barna og hva de trekkes til. I fellesskap blir dette reflektert rundt, og materialene og rommene blir tilpasset dette. Observasjonene blir også videreført til prosjektarbeid. Barnehagen mener at gjennom å arbeide slik, blir barna delaktige i sin egen hverdag, og det gir dem muligheten til å påvirke den og egen læring. Årsplanen viser også til pedagogens rolle som medforsker med barna. Barna viser veien og pedagogen følger og viser nysgjerrighet og undres sammen med barna. Årsplanen viser ikke til fokusområdet fra Rammeplanen, men heller at alt som skjer i barnehagen er tverrfaglig, og som pedagog i refleksjon med andre, skal man kunne vise til de ulike fagområdene.

Informanten har jobbet i denne barnehagen i 10 år. Hen har videreutdanning, veiledningskurs, er praksislærer og har også tatt kurs i Marte Meo-metoden innenfor pedagogisk dokumentasjon. Hen er glad i musikk og natur, som synes i hens arbeid i barnehagen hvor hen kan ta sangsamlingene ute. Hen viser også engasjement i forming av uterommet.

3.4.2 Informant 2

Informant 2 jobber i en kommunal basebarnehage. Årsplanen viser til kommunens enhetsavtale og oppvekststrategien *SteinSaksPapir*. Barnehagen legger vekt på omsorgsfulle voksne som trygge havner for barna. Årsplanen er bygd opp på samme måte som Rammeplanen. Barnehagen jobber på tvers av fagområdene og viser til dem gjennom den daglige praksisen. Dermed har de altså ikke spesifikke fokusområder innenfor fagområdene. Under fagområdet *Kunst, kultur og kreativitet* skriver de at barnas perspektiv og medvirkning er grunnlaget i deres barnehage. Gjennom skapende aktivitet, fantasi, glede, humor og samspill vil utvikling, kreativitet og læring fremmes. Barnehagen dramatiserer, synger og har formingsleker. De oppsøker ulike former for kunst, i tillegg til å kunstnere på besøk.

Informant 2 har interesse for natur og miljø, gjenbruk og kreativitet. Barnehagen tar inspirasjon fra Reggio Emilia-pedagogikken til tider og har hatt ulike prosjekter i Reggio Emilia-stil. Informanten er pedagogisk leder og praksislærer.

3.4.3 Informant 3

Informant 3 er pedagogisk leder på en småbarnsavdeling i en kommunal barnehage. Barnehagen ligger i en annen kommune enn informant 2 sin barnehage. Barnehagens satsningsområde er lek og voksenrollen. I årsplanen deres skriver de at «det er de voksne det kommer an på!». Den voksne skal være aktive og tilstedeværende sammen med barna. En god voksen kan være med å forebygge utenforskap og skal bidra til veiledning og oppdagelse. Den voksnes deltakelse i leken er viktig, da dette kan forhindre utenforskap. Observasjon og praksisfortellinger blir brukt til refleksjon for å synliggjøre lek, språk og uttrykk.

3.4.5 Informant 4

Informant 4 er pedagogisk leder på en småbarnsavdeling i samme barnehage som informant 3. Hen er utdannet førskolelærer med 30 studiepoeng innenfor veiledning som videreutdanning. Hen har jobbet som barnehagelærer i 26 år. Informant 4 setter pris på natur og friluftsliv.

3.5 Analyse

Intervju er utelukkende metoden jeg har brukt for å samle inn data. Ideelt sett skulle jeg ha brukt båndopptaker, men da det ikke ble lagt opp til dette, ble det tatt notater under intervjuene. Disse har blitt transkribert og gjort om til tekst. Jeg tok hensyn til analysen av dataen da jeg transkriberte, ved å kategorisere svarene på samme måte som jeg kategoriserte spørsmålene. Dette betyr at analysen og tolkningen av dataen starter allerede der. Som Bergsland og Jæger skriver, er det vanskelig å analysere data uten å samtidig tolke de (2014). Etter å ha transkribert alle intervjuene leste jeg igjennom dem flere ganger. Den første gangen var for å få en slags oversikt. På et eget dokument gjorde jeg notater på hva som kunne være relevant for å kunne svare på problemstillingen. Ut ifra dette brukte jeg en deduktiv tilnærming for å dele inn teksten i nye kategorier. Jeg brukte begreper i problemstillingen og «pattern coding» (Thagaard, 2018, s.154) for å strukturere dataene mine. Gjennom denne

analysen ble dataene delt opp i 4 kategorier: forutsetninger, valg og presentasjon av materiale, materiale og kreativitet og samspill med barna.

3.6 Metodekritikk

I eposten som jeg sendte ut til informantene og inviterte til intervju, skrev jeg at informantene kunne velge om intervjuene skulle foregå fysisk eller over Zoom. Dette var fordi det under prosjektet pågikk en global pandemi, hvor det var viktig å opprettholde smittevern. Jeg jobber selv i barnehagen til informant 1, og det var dermed mulig å ha et fysisk intervju, uten at det gikk noe særlig utover smittevern. To av informantene ville møtes over Zoom for å overholde smittevernregler. Den siste ville svare på spørsmålene på epost. Det skriftlige intervjuet kan ligne litt på det Thagaard definerer som et asynkront intervju over internett. Ved å kunne svare skriftlig, og dermed ha mer tid til å svare, kan man få reflekterte svar (Thagaard, 2018, s. 110). Jeg opplevde at svarene heller ble veldig konkrete, og jeg fikk lite mulighet til å be om utdypning eller presisere spørsmålet mitt. Dataen jeg fikk fra det skriftlige intervjuet var relevant til oppgaven, må jeg også ta høyde for at informanten gir et mer positivt inntrykk av seg selv og barnehagen enn hen kanskje hadde hatt mulighet til i et muntlig intervju hvor hen kortere tid på å svare gjør kan bidra til mer autentiske svar (Thagaard, 2018, s. 110).

Under intervjuene på Zoom opplevde jeg det som vanskeligere å fange opp mimikk, kroppsspråk og tonefall, til forskjell til intervjuet med informant 1, som var ansikt til ansikt (Thagaard, 2018, s. 111). Dette kan være med å påvirke hvordan jeg oppfattet og tolket informasjonen som jeg fikk av informantene, og vil dermed kunne påvirke mine empiriske data (Thagaard, 2018, s. 16). De fleste av informantene fikk intervjuguiden sendt på forhånd, slik at de kunne forberede seg og reflektere i forkant. Men under intervjuet fikk jeg tilbakemelding på at ingen av dem hadde sett på intervjuguiden på forhånd. De hadde kun lest informasjonsskrivet. Under intervjuene tok jeg notater, ettersom det ikke var lagt opp til å bruke båndopptaker, ifølge Dronning Mauds Minne Høgskole (Vedlegg 7.1). Det at jeg tok notater innebar at jeg ikke fikk notert ned all informasjon slik den ble sagt. Derfor var det nødvendig å skrive referat fra intervjuet umiddelbart etterpå, slik at jeg husket mest mulig fra intervjuet (Thagaard, 2018, s. 112).

3.7 Ethiske retningslinjer

I informasjonsskrivet som jeg har delt ut til informantene, har jeg understreket at intervjuet er frivillig. Jeg sendte med informasjonsskrivet i de første epostene som jeg sendte ut, slik at alle informantene tidlig i prosessen kunne gjøre seg kjent med hva de sa ja til. I dette informasjonsskrivet står det også at de kan trekke seg fra prosjektet når som helst, frem til prosjektslutt, og at dette ikke ville ha noen konsekvenser for informanten (Bergsland & Jæger, 2018, s.84). I samme informasjonsskriv tydeliggjøres det også at personvern opprettholdes. Informantene anonymiseres og all informasjon og data som de gir meg vil bli holdt konfidensielt. Ingen av opplysningene skal kunne spores tilbake til verken informantene eller barnehagen (Bergsland & Jæger, 2018, s.85-86). Det at informantene har lest informasjonsskrivet hvor samtykkeskjemaet også er inkludert, og gitt meg deres samtykke er vesentlig, fordi jeg ønsket å ivareta informantenes privatliv og individets og barnehagens personvern.

4 Funn og drøfting

4.1 Hvordan forstås «åpent lekemateriale» av informantene?

Ikke alle informantene definerer hva de legger i åpent lekemateriale. Informant 2 refererer til «ikke fastlåste leker». Her prater hen om «plussklosser» som er konstruksjonslek-materiell, kjøpt inn til barnehagen. Under intervjuet forteller informanten om lek med pinner og bruk av naturmateriale. Ut ifra dette tolker jeg det som at naturmaterialer går under informantens definisjon av åpent lekemateriale. Dette gjelder også informant 3, som i intervjuet beskriver barnehagens bruk av treskiver og ispinner, noe som kan defineres som naturmateriale og gjenbruksmateriale. Informant 1 forteller om barns lek og utforsking med sylinderformede bokser, korker, erteposer og små bokser. Noe av dette går under gjenbruksmaterialer. Erteposene kan kanskje ikke plasseres under noen spesiell kategori, men jeg ser på det som et materiale uten et spesifikt formål, og dermed et åpent lekemateriale. Informant 4 har brukt smoothiekorker og papp, som begge går under gjenbruksmaterialer.

Drøfting

Materialet som jeg ønsker informasjon om kan defineres på mange ulike måter. Som nevnt i teori-kapittelet bruker Thorbergesen «åpent lekemateriell» og definerer dette som materiell som ikke forestiller noen spesielt. Det defineres som materiale som kan omskapes.

Informantene bruker begrepene «undefinert materiale», «åpent lekemateriale» og «ikke fastlåste leker» om hverandre. Men ut ifra det informantene forteller, ser de først og fremst naturmaterialer og gjenbruksmaterialer som åpent lekemateriale. Waterhouse (2013) tar frem utfordringen med definisjonen av dette type materiale. Hun bruker det særlig når hun skriver om det mange kaller gjenbruksmaterialer. Benevningene som kommer frem er undefinert materiale, hverdagsmaterialer, ombruksmaterialer osv. Det blir vanskelig å definere akkurat hvilke materialer som går under benevningen åpent lekemateriale, men det jeg legger i det er det som ofte blir kalt gjenbruksmaterialer, naturmaterialer, men også lekemateriale som bokser og konstruksjons-leker. På en måte kan kanskje alt materiale som ikke øyeblikkelig forteller deg dets funksjon defineres som «åpent lekemateriale». Man kan argumentere for at en dukke eller en bil kanskje dermed også kan gå under denne definisjonen. Men produsentene av de har gitt de en funksjon, uansett hvordan de brukes. Konstruksjonsleker kan jo for eksempel også ha denne gitte funksjonen, men tilbyr kanskje tydeligere flere bruksområder. Som sagt, det er vanskelig å definere akkurat hva som går under definisjonen «åpent lekemateriale», men jeg vil ta utgangspunkt i materialene som informantene forteller om.

4.2 Hvordan påvirker ulike forutsetninger barnas mulighet for utforsking av åpent lekemateriale?

Funn

Formelle forutsetninger

Formelle forutsetninger spiller sjeldent noen stor rolle til den spesifikke leken eller aktiviteten. Likevel skal barnehageloven, Rammeplan og styringsdokumenter ligge til grunn for det som gjennomføres i barnehagen. Informant 4 refererer til hva Rammeplanen sier om bærekraft når hen prater om barnegruppas arbeid med papp og smoothiekorker. I forkant av arbeid med åpent lekemateriale vil det være ulike forutsetninger å ta hensyn til. Informant 4

nevner for eksempel Rammeplanen når hen prater om barnegruppas arbeid med papp og smoothiekorker i forkant av barnehagedagen 2021 hvor slagordet var «små steg for kloden». Hen siterer Rammeplan som sier «gjennom kunst kultur og kreativitet skal barnehagen bidra til at barna bruke ulike teknikker, materialer, verktøy og teknologi til å uttrykke seg estetisk.» (Rammeplanen, 2017: s. 51).

Praktiske forutsetninger

Det kommer også frem ulike praktiske forutsetninger som informantene tar hensyn til i arbeid med åpent lekemateriale. Rommet som leken eller arbeidet tar plass i er også et element man må ta med i planleggingen. Flere av informantene nevner størrelse på rommet, andre leker eller forstyrrende elementer i rommet, som spiller inn under planlegging og under leken. Leken varte lenger desto mindre annet lekemateriale som var tilgjengelig eller synlig. Informant 2 og 3 forteller også at antall barn har påvirket leken med åpent lekemateriale. Mindre barnegrupper bidro til lengre lek og mindre konflikter. Informant 4 sier: «Det er viktig at materialet kan stå over tid, så barna kan fordype seg i materialet og utvikle sine kreative evner over tid».

Personlige

Tre av informantene nevner egne og personalets holdninger i forhold til personlige forutsetninger i et slikt arbeid. Ved å selv reflektere over egne holdninger og eventuelle begrensninger i forkant, mener informantene at man kan hindre at disse kommer i veien for barns fantasi og utforskning. Informant 1 nevner at hen kan se på barnet som man ser på en kunstner eller musiker. Barnet har sin egen prosess og deres utforskning og oppdagelser er som en musiker som lager ny musikk. Det barnet gjør er riktig og givende for barnet. Informant 4 legger vekt på at barnehagelæreren må kunne se mulighetene i et materiale og ikke begrensninger. Hen sier også at barnehagelæreren må ha en plan på hva man vil at barnet skal oppleve.

Drøfting

Formelle

De formelle forutsetningene vil nok sjeldent spille en stor rolle når det skal legges til rette for lek og utforskning. Likevel blir det nevnt av informant 4. Det jeg tolker ut ifra dette er at informant 4 er bevisst på at styringsdokumenter som Rammeplan skal ligge til grunn for alt

arbeid som skjer i barnehagen. Som barnehagelærer ligger Rammeplan og barnehageloven ofte som en slags sky over alt man driver med, akkurat som de skal, og det at informant 4 refererer til Rammeplanen i sine svar understreker dette.

Praktiske

De praktiske forutsetningene har ofte en tydeligere påvirkning på arbeidet enn de formelle. Rommets størrelse og innredning, i tillegg til tilgang på leker og utstyr vil påvirke barnas lek, og hvor mange aktiviteter som kan pågå samtidig (Gunnestad, 2014, s. 95). Slik jeg tolker informant 3 sitt utsagn om antall barn i rommet, var ikke rommet stort nok, eller innredet riktig til å at det kunne pågå flere aktiviteter i tillegg til leken med det åpne lekematerialet. Hen opplevde at leken med materialet ble avbrutt og flere konflikter oppstod. Dermed påvirket rom og antall barn hvordan samspeillet utfoldet seg. Når de var færre barn ble fokuset på det åpne lekematerialet større. Leken fikk være i fred og ro og barna kunne fokusere på det åpne materialet. Siden det dermed også var en større mengde materiale til hvert barn, oppstod det med mindre konflikter blant dem.

Samtidig er barnehagens økonomi og utforming rammefaktorer som påvirker planleggingen. Om barnehagen ikke har rom nok til å fordele aktivitetene, kan det hende man må dele opp barnegruppa. F.eks. kan noen barn være ute, mens en annen gruppe kan være inne og jobbe med materialet. Ved bruken av pinner, som informant 2 har gjort, gir de ulike rommene ulike muligheter. Uterommet tilbyr mer plass og muligheter til å jobbe i større formater. Ute er det også større muligheter for å jobbe med prosjekter over tid (Moe, 2018, s. 184).

Personlige

Personlige forutsetninger er kanskje de forutsetningene som påvirker oss mest, uten at man nødvendigvis alltid er klar over det. Informant 1 og 2 forteller at personalgruppen jobber med bevisstgjøring i forkant av perioder hvor barna skal få utforske materialer. Under slike grupperefleksjoner kan taus kunnskap løftes frem. Taus kunnskap innebærer verdier, holdninger og normer, som kanskje ikke står nedskrevet noe sted, men som påvirker hverdagspraksisen (Gunnestad, 2014, s. 38). Informant 1 legger vekt på at personalgruppen skal ha reflektert over hensikten med det planlagte arbeidet. Hva vil de at barn skal oppleve? Gjennom å sammen dele sine ønsker om hva man vil at barna skal oppleve, kan jeg se for meg at man kan bli mer bevisst på sin egen rolle i barns lek og utforsking med materialer.

Jeg tolker også dette slik at informanten mente det var viktig at barnehagelæreren tilegner seg kunnskap og erfaring om materialet, for å kunne skape rom for utforsking og lek med materialer. Waterhouse (2013) peker på at kunnskap om materialet som skal brukes vil være nyttig å tilegne seg før man tar det i bruk. Har man ikke dette fra før, må man søke kunnskap og inspirasjon fra andre med mer erfaring og kunnskap. Jo mer erfaring og kunnskap man tilegner seg, jo tydeligere blir mulighetene hos et materiale. Barna ser kanskje tydeligere materialets affordanser, men ved å selv være bevisst på det, vil barnehagelæreren også være med forberedt på reaksjonene fra barna og hvordan materialet kan bli brukt.

Informant 3 legger vekt på egne føringer som kan påvirke barnas lek og utforsking.

Barnehagelæreren vil alltid ha mer makt enn barna, men ved å anerkjenne dette, barnas behov og er lyttende til deres innspill blir maktforskjellen dempet (Fredriksen, 2013, s.192).

Informant 1 forteller at man må være forberedt på mange ulike reaksjoner fra barna. Barn vil reagere ulikt på materialet, noe som er naturlig. Er barnehagelæreren forberedt på ulike reaksjoner og hvordan man håndterer disse, vil det være lettere å støtte barna i deres reaksjon. Refleksjon over egne føringer kan bidra til å bevisstgjøre maktforskjellen. Informant 3 forteller at hen ofte reflekterer over hvordan egne holdninger kan påvirke barna. Hva er det som gjør at noe er greit eller ikke? Askland skriver at i det asymmetriske forholdet mellom barn og voksne har barnehagelæreren et etisk ansvar for å se «barnets beste», fra den voksnes side (2011, s. 37). Sier man nei til noe, fordi det går utover en selv, eller fordi det faktisk kan ha negativ innvirkning på barnet? Jeg kan bruke et eget eksempel fra praksis 2. året på barnehagelærerstudiet. Jeg var på en småbarnsavdeling. Som en aktivitet med barna hadde jeg lyst til å bruke konditorfarge i babygrøt, som barna kunne utforske og leke med ved bordet. Ettersom «malingen» også kunne spises håpet jeg på at det kunne bidra til sanselige erfaringer hos barna. En av de ansatte på avdelingen syntes dette var en dårlig ide. Da jeg spurte om hvorfor, var det fordi at det kom til å bli så grisete og mye å vaske for oss. Aktiviteten ble aldri gjennomført, men jeg tok med meg tilbakemeldingen fra den ansatte. Informant 3 kaller det en risikovurdering, men jeg tolker det som en refleksjon eller vurdering av egne holdninger. Ved å bli bevisst på egne «begrensinger» kan man kanskje lettere ta skrittet ut fra komfortsonen og hindre at disse begrenser barnas utforsking og lek.

4.3 Hvordan velger og presenterer informantene et materiale?

Funn

Informantene har ulike måter å jobbe på i prosessen med å velge et materiale. Noen av informantene legger vekt på observasjoner som er gjort tidligere på hva som interesserer og fenger barna. Her ser de både på materialer og lekemønstre. Informant 1 legger vekt på at det skal bugne av materiale. Hen synes dette er viktig, fordi barn må hele dagen vente på tur og dele med andre. Ved at det finnes mye av et materiale, vil det bli mindre konflikter og uro, og barn kan fordype seg i materialet.

En annen måte å velge materiale på er å ta utgangspunkt i det som er tilgjengelig. Her har barnehagelæreren sett på hva som finnes i barnehagen. Informant 3 så mulighetene i skiver fra et avkappet tre, mens informant 4 så hvor mye smoothiekorker som ble kastet i barnehagen og avtalte, sammen med barna, at disse skulle spares på til det var såpass mange at de kunne bruke de til et prosjekt. Hva smoothiekorkene skulle brukes til var ikke bestemt da de begynte å samle de inn, men når det var samlet inn mange nok, fikk barna være med på å velge hva de skulle brukes til.

Informant 2 er mye på tur, hvor barna ofte vil ha med seg pinner til barnehagen, noe de oftest ikke får lov til. Men under et prosjekt fikk barna lov til å ta med seg pinnene, som de brukte på tur, tilbake til barnehagen. Materialet hadde de altså brukt mye på tur, men når de fikk ta det med til barnehagen ble det brukt på nye måter. Det ble lagd hytter, pinnefamilier, og bilder. Barna lagde også juletrær hvor den lengste pinnen skulle være nederst og den korteste øverst.

Presentasjon av materiale

Informant 1 har presentert materiale på en pall dekket med velurstoff, som er litt over gulvhøyde, men ikke noe høyere enn at barna kan sitte og holde på med materialet. De ulike materialene ligger fremme i ulike konstellasjoner og andre leker og materiale er tatt bort.

Drøfting

Hvilket materiale man velger vil være med på å påvirke hva barn opplever med materialet og hvordan de velger å bruke det. Valget man tar vil være med å påvirke barnas utforskning og hvilke meningsforhandlinger barn gjør i samspill med materialet (Fredriksen, 2013). Når det kommer til valg av materialer er det ulike måter å tilnærme seg dette. Gjennom observasjoner

og samspill med barna vil man kunne gjøre seg opp noen ideer om hvilket materiale som kan fenge dem. Leken i seg selv betraktes som en indrestyrt drift (Thorbergesen, 2012, s. 232). Likevel blir barn påvirket av ytre stimuli, slik som hvilken type materiale som er tilgjengelig for dem. Som barnehagelærer må man være bevisst på hvilke muligheter og affordanser materialet tilbyr. Ved å velge riktig materiale for barna vil man fremme verdien i å finne nye opplevelser, relasjoner og undring. Samme materiale kan bli presentert flere ganger på ulike måter, og dermed få ny verdi og bruksområde. Informant 1 forteller at hen lar materiale stå fremme lenge, i mange dager. Og hen gir barna mulighet til å gå til og fra. Hen setter i blant opp materialet på ulike måter for å inspirere barna, og legger iblant til annet materiale som kan brukes sammen med det som allerede ligger fremme. Som f.eks. å legge frem korker til sylinderbokser. Korkene kan puttes oppi boksen eller ristes i den så det lager lyd. Dette kan sees i sammenheng med atelierkulturen i Reggio Emilia-pedagogikken, som barnehagen til informant 1 baserer seg på. Dette er materiale som er tilgjengelig for barna å bruke som de vil, og barna får tid og rom til å utforske.

Ved å endre området som materialet blir brukt i kan det gis nye muligheter. Informant 2 lot barna ta med seg pinner fra tur tilbake til barnehagen. Dermed ble leken som foregikk på tur tatt med videre i barnehagen, samtidig som nye bruksområder og leker kom frem. I en barnehage som ikke har like stort utvalg og variasjon av materiale kan det være naturlig å ta utgangspunkt i materialet i seg selv. Ved å se på det som allerede er tilgjengelig må man utfordre seg selv til å se muligheten som ligger i materialet. Selv om man selv kanskje mener at et materiale er «oppbrukt» i den forstand at det ikke lenger finnes nye muligheter i det, vil barnas fantasi kunne ofte bevise det motsatte. Som nevnt i teorikapittelet skriver Fredriksen (2013) at man som barnehagelærer må møte barns fantasi og stole på at denne er grunnleggende for deres meningsforhandling. Meningsforhandling skjer i utforskingen og leken, og materialet man velger må inspirere til nettopp det - utforsking og lek. Fredriksens funn i sin forskning viser dette, hvor hun har sett at barn bruker, kropp, sanser, og sine oppdagelser til å skaffe seg erfaring med materialer (Fredriksen, 2013). Ved å la barna finne nye måter å bruke materialet på, vil man bidra til nye erfaringer og ny læring om materialet, samtidig som det kan inspirere til nye leksituasjoner og støtte utviklingen av barns kreativitet og nysgjerrighet.

Presentasjon av materiale

Ved presentasjon av materialer, skriver Fredriksen at de må oppfattes som innbydende og motiverende (2013, s. 211). Ved å gjøre plattformen som materialet presenteres på innbydende og sentral, slik som informant 1 gjorde, vil barna ofte trekkes mot dette. Ved å lage en egen plattform for materialet, skaper man jo faktisk bokstavelig talt rom for utforsking av materialet. Siden dette «rommet» er åpent, gir det mulighet for barn og ta med seg materialet rundt i barnehagen og utforske det akkurat sånn som de selv ønsker, men viser også at akkurat her er det alltid rom for lek med det valgte materialet. Etter hvert som hovedmaterialet har blitt brukt og utforsket på, kan det lønne seg å presentere et supplerende materiale. Det er barnehagelæreren som legger rammer for barns læring og tenkning i slike prosesser, og hvordan materialet blir presentert påvirker barnas motivasjon (Fredriksen, 2013, s.231). Selv om læring ikke står i fokus i denne oppgaven, bruker jeg likevel denne teorien til å understreke at det er barnehagelæreren som åpner opp for, eller kan begrense, barns lek. Presentasjonen av materialet kan virke motiverende og innbydende, eller uinteressant og demotiverende. Flere av informantene nevner også at det har lønnet seg å rydde bort andre leker og materialer som kan forstyrre utforskingen. Med utgangspunkt i sitatet fra informant 4 «Det er viktig at materialet kan stå over tid, så barna kan fordype seg i materialet og utvikle sine kreative evner over tid», tolker jeg dette som at det kan lønne seg å ha et rom tilegnet det spesifikke materialet. Rammeplanen sier at barnehagens rom må ta hensyn til de yngste barnas behov for tumling, men også muligheter til ro og konsentrasjon (KD, 2017, s.19). Hvis barnehagen har mulighet til å fordele aktivitetene på ulike rom, vil de barn som ønsker det, kunne få ro og rom til å utforske materialet over tid. Andre barn kan få tumle og drive med andre aktiviteter i et annet rom, uten at noen av aktivitetene får en negativ effekt på den hverandre.

Valg av materiale er avhengig av egne erfaringer og kunnskaper som barnehagelærer, men også observasjoner du har gjort av barna. Hva barna interesserer seg for bør være med å innvirke på valg av materiale. Ved å bruke sin estetiske oppmerksomhet, vil man kunne oppfatte hvordan barn opplever materialet. Desto flere erfaringer du gjør deg som barnehagelærer, desto flere muligheter vil man kunne se i materialet. Barnehagelærerenes egne forutsetninger påvirker mulighetene man gir barna.

4.4 Hvordan åpent lekemateriale bidrar til barns kreativitet, lek og utforsking?

Funn

Under spørsmål om hvordan utforsking og lek med åpent lekemateriale påvirker barns utvikling og lek, svarer informantene mye spennende. Informant 4 svarer at ved utforsking av gjenbruksmaterialer utvikler barna sin kreative tenkning, fordi materialet ikke gir et fasitsvar på hvordan det skal brukes. Sammen med andre barn får de felles erfaringer og kommuniserer om hvordan materialet skal brukes. Informant 2 forteller at ved å få frie tøyler i bruken av pinner i barnehagen, fant barna ulike måter å bruke materialer, og samarbeidet om ulike konstruksjoner med og utforsking av materialet. For eksempel å bygge en hytte, som stadig var i endring, i forhold til tilgang på pinner og barna som brukte pinnene. Informant 1 forteller om en observasjon av barna i deres utforsking av sylinderboksene. Hen forteller at barna utforsket materialet alene og sammen med de andre barna. Hen sier også noe som jeg syntes var fascinerende «Barna kommuniserte gjennom materialet». Når et barn oppdaget at armen var «borte» når de puttet armen ned i boksen, kunne barnet le, få øyekontakt med andre barn, og få andre barn med på denne oppdagelsen. Informant 1 forteller også at utforsking av åpent lekemateriale kan styrke relasjonen mellom barna, når de får en felles opplevelse av «vi skjønner det samme». Informant 3 forteller om barnas lek med treskiver, og hvordan disse ble brukt til lek og omvandlet til dinosaurer og bukker.

Drøfting

Man vil aldri kunne forutsi akkurat hvordan barn kommer til å bruke et materiale. Men, som nevnt tidligere, vil det å ha kunnskap om ulike materialer bidra til at man ser mulighetene som finnes i dem. Som Waterhouse skriver, kan naturmaterialer tilby barna mange ulike affordanser. Naturmaterialer er også noe alle barn, i ulik grad, har kjennskap til og erfaring med. Disse materialene kan introdusere barn til matematiske fenomen og bidra til samarbeid (Waterhouse, 2013). I tilfellet med pinnene, ble barna inspirert og utfordret til å lage hytter som kunne stå over tid samt juletrær, som hang i vinduene. Begge disse aktivitetene utfordret deres matematiske kunnskaper og førte til bruk av materiale som kanskje ikke ville vært mulig på f.eks. en kortere tur. Ved å la barna medvirke og la de ta pinnene med tilbake til barnehagen, stoler man på at deres fantasi kan bidra til nye opplevelser. Som Moe skriver, vil det å være kreativ kunne innebære å se nye muligheter i noe man allerede har erfaring i (2018). Hytta som barna bygde fikk stå over lengre tid og var stadig i utvikling. Barna

oppdaget nye muligheter både i hytta og pinnene. De bruker deres «indre materiale», som Dewey kaller det (Fredriksen, 2013), i møte med nye utfordringer og bruker disse i sin meningsforhandling og finner nye måter å bygge hytta og bruke pinnene på. Sammen bygde de nye konstruksjoner og fant bedre måter å utforme hytta på. I relasjon til kreativitet og lek støtter dette opp Vygotskjis teori om at barn trenger objekt for å synliggjøre en ide. Flere pinner i ulike størrelser og form bidro til flere ideer.

Flere av informantene jobber med de yngste barna i barnehagen. De yngste barna bruker kroppen til å utforske verden, utvikle selvet og utforske materialer (Fredriksen, 2013). Informant 1 forteller om barns kommunikasjon rundt materialene og gjennom dem. Det åpne lekematerialet inspirerte barna til egen utforsking, men også lek og humor i samspill. Som Fredriksen (2013) skriver er ikke kreativitet bare en individuell prosess, og i barnas samspill og lek utviklet de sin kreativitet og kreative tenkning sammen. Informant 3 forteller at barna latet som om treskivene var dinosaurer og de tre bukkene bruse. Her tar barna i bruk sin fantasi og kreative tenkning for å kunne tilpasse materialet til leken sin. Som Vygotskji og Moe mener, så må fantasi komme fra noe, en virkelighet (2018, s. 134). Satt i en prosess kan tidligere lek, bilder eller filmer ha startet fantaseringen om og interessen for dinosaurer. Barna brukte sin kreativitet og fantasi til å se at treskivene kunne brukes til å uttrykke fantasien i lek. Med bakgrunn i Thorbergsen (2012) sin teori tok barna i bruk treskivene, i mangel på faktiske dinosaurleker, og løste dermed «problemet»

Det åpne lekematerialet tilbyr barna mange ulike muligheter. Det udefinerte skaper rom for fantasi og utviklingen av kreativiteten til barna. I utforskingen blir det lek og samspill som kan styrke relasjoner mellom barna og det kan styrke det Runco kaller «ego-strenght». En stryke til å stå for sine ideer og tro på sine egne tanker og uttrykk (Fredriksen, 2013, s. 57).

4.5 I samspill med barna

Funn

Det er enighet blant informantene om at i utforsking og lek med åpent lekemateriale er det viktigste det at barnehagelæreren er tilstede. Informant 3 og 4 er fra samme barnehage hvor mange av prosjektene og samspillet tar utgangspunkt i «det felles tredje». Det å undre seg sammen om noe som kanskje ingen av partene har svar på, bidrar til å styrke relasjonen mellom dem. Informant 3 beskriver rollen hen tar som meglende og medlekende. Hen løser konflikter og problemer, men er også på gulvet og utforsker med barna. Hen lar barna styre,

slik som mange av de andre informantene forteller, og er bevisst på å ikke la egne føringer påvirke barnas lek.

Informant 1 jobber med de aller yngste i barnehagen. Hen har også fokus på barnets egne prosess, men forteller også at hen støtter barna ved å bidra med benevning og tilrettelegging. Med tilrettelegging mener hen f.eks. å hente mer materiale og inspirere til nye oppdagelser.

Drøfting

Rollen(e) som man tar i samspillet med barna vil hele tiden være avhengige av hvilke behov som barna har. Barn er utforskende i møte med materialer, og som barnehagelærer må man kunne peile seg inn på barna, utforske og undre sammen med dem.

Öhman beskriver ulike roller som barnehagelæreren kan ta i samspill med barn. Informant 1 beskriver sin rolle som medutforsker og støttestillas med de aller yngste i barnehagen. Barnehagelæreren velger ofte flere roller gjennom samspillet med barna (Öhman, 2013). Det er barnas lek som står i sentrum, og barnehagelæreren må kunne se hvilken rolle som passer til leken. Den estetiske oppmerksomheten, som Fredriksen (2013) beskriver, vil derfor være et godt verktøy for å kunne se dette. Informant 1 og 3 gir inntrykk av at de ofte legger frem materiale og er utforskende med barna, men lar barna styre og ha en del kontroll over aktiviteten. Informantene er der som støtte og inspirerer barna, men det er barna som styrer løpet. Dette ligner på Johansson og Pramling Samuelsson sin beskrivelse av det eksplorative samspillet. Samspillet preges av åpenhet og undersøkning, med rom for at barna kan ta kontroll.

Informant 4 nevner at gjennom å medvirke i valg av materiale, og hvordan det skal brukes, får barna et utgangspunkt for det de kaller «det felles tredje» basert på Solveig Østrem sin teori. «Alle får det samme utgangspunktet og opplevelsene og sammen kan de ble enige om hva de skal lage, hvordan det skal se ut og kommunisere om det de lager» (Informant 4). Informant 3 fra samme barnehage beskriver barnehagelæreren rolle på en måte som understreker denne måten å være med barna på. Barnehagelæreren må ikke legge egne føringer for utforskingen og leken, men heller la barna lede. Informant 1 sin barnehage sier ikke noe om «det felles tredje», men hen sier i intervjuet i forhold til barnas samspill: «Barnegruppa får felles referanser, selv om de har opplevd materialet forskjellig. Barna lærer av hverandre og gjennom kommunikasjon og samspill får de flere like erfaringer med samme materiale». Ut ifra teorien om «det felles tredje» fungerer materialet som en arena for felles opplevelser og samspill for barna.

I samspillet mellom barn og voksen, og med tanke på «det felles tredje», kan man se på Fredriksens (2013) teori om åpne spørsmål. Ved å stille spørsmål som man ikke vet svaret på selv, vil undringen være likestilt, som er et grunnleggende element i «det felles tredje». Samtidig gjelder det å være bevisst på at barn oppfatter mer enn bare ordene som utgjør spørsmålet. Svarene som barna gir er påvirket av den som spør og hvordan det spørres. Om vi skal fortsette med bakgrunn i «det felles tredje», vil ikke forholdet være likeverdig om man allerede kan svaret på det man spør barnet om. Spørsmålene burde stilles med nysgjerrighet og ønske om å få vite mer om barnas fantasi og deres engasjement. De likeverdige samtalene er også en del av den demokratiske praksisen som skal være grunnlaget i alle norske barnehager.

Ettersom 3 av 4 informanter jobber på småbarnsavdelinger, må man også ta stilling til at mye av kommunikasjonen mellom barnehagelærer og barn ikke nødvendigvis er muntlig. Kroppsspråk og ansiktsuttrykk er viktige deler av kommunikasjonen. De yngste barna i barnehagen er oppmerksomme på de voksnes ansiktsuttrykk når det kommer til bekreftelse, og kroppsspråket kan vise interesse, fare eller ro. Fredriksen skriver om intersubjektivitet som er det som foregår mellom likeverdige subjekter med felles intensjoner, som deler oppmerksomhet og følelser (2013). Det er ikke alltid man er klar over hva sitt eget kroppsspråk uttrykker. I samspillet med barna vil det være nødvendig å ha en bevissthet rundt dette, slik at man viser trygghet og anerkjennelse. Kroppsspråket må tilsvare risikonivået og bidra til motivasjon.

Som nevnt i teorikapittelet er fantasi grunnleggende for barns lek (Fredriksen, 2013). Barnehagelæreren må i samspillet med barna stole på deres fantasi og meningsforhandlingen den fører til. Fokuset man har som barnehagelærer er med å påvirke barnas læring. Hvis barnehagelæreren er bundet til en plan og et mål, kan dette hindre barnas utforsking. Hvis prosessen står i fokus, og barnehagelæreren gir rom for at aktiviteten fører til noe annet enn planen tilsier, skaper man rom for barnas utforsking, glede og læring. Fantasien og kreativiteten til barna får rom til å utfolde seg. Flere av informantene forteller at det er viktig å ha en plan på forhold, som man kan falle tilbake på, men også gi barna rom til å styre aktiviteten i den retningen de ønsker.

5 Oppsummering/Konklusjon

Gjennom prosessen med å skrive denne oppgaven har jeg lært mye nytt og blitt bevisst på mine egne verdier. Problemstillingen min var som følger «Hvordan kan barnehagelæreren skape ro for utforskning og lek med åpent lekemateriale». Ettersom bacheloroppgaven har sine begrensninger kan den nok ikke representere noe stort omfang. Men jeg opplever likevel at det gir innsikt i hvordan barnehagelæreren kan gå frem i arbeid med åpent lekemateriale.

Gjennom innsamling av data, teori og refleksjon, ser jeg at det er mange ulike faktorer som påvirker barnehagelæreren valg og holdninger til åpent lekemateriale. Barnehagens og barnehagelæreren verdier og holdninger kan styrke og begrense barns utforskning. Tilgang på materiale er også en viktig faktor, samtidig som en selv må kunne se muligheter i materialer. Ulikt materiale tilbyr ulike muligheter, og påvirker også hva slags lek de blir brukt til. Det har blitt lagt vekt på at man skal følge barna og støtte dem i deres undring og utforskning. Uansett alder, vil det intersubjektive mellom barn og voksen ha innvirkning på barnas trygghet i sin utforskning og lek.

Ved å ha pratet med fire forskjellige informanter fra tre ulike barnehager, har jeg fått en viss innsikt i ulike måter å jobbe med åpent lekemateriale på, og hvilken betydning det har for barnas lek og kreative uttrykk. Det åpne lekemateriale er inviterende, og utforskningen med det kan styrke relasjoner mellom barn, men også mellom barn og voksen. Det som jeg har lært og lest i løpet av denne prosessen vil jeg ta med meg videre når jeg nå skal ut i jobb i barnehagen. Jeg vil nok være mer bevisst på å ikke la egne begrensninger hindre barns muligheter for utforskning. Det blir også spennende å se og følge barn i deres utforskende prosesser. Jeg husker fra min første praksis at jeg fikk tilbakemelding på at jeg kunne bli bedre på å leve meg inn i barnas verden. I utforskningen og leken med åpent lekemateriale vet jeg at jeg kommer til å måtte utfordre meg selv til å se de samme mulighetene som barna ser.

6 Litteratur

- Askland, L. (2018). *Kontakt med barn. Innføring i barnehagelærerens arbeid på grunnlag av observasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Brinkmann, S., & Kvale, S. (2017). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Dahl Bergsland, M., & Jæger, H. (2014). Bacheloroppgaven. I M. Dahl Bergsland, & H. Jæger (Red.), *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s. 51-87). 2014: Cappelen damm.
- Fredriksen, B. C. (2013). *Begripe med kroppen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gunnestad, A. (2014). *Didaktikk for barnehagelærere en innføring*. Oslo, Norge: Universitetsforlaget.
- Hagen Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal.
- Lorvik Waterhouse, A.-H. (2013). *I materialenes verden*. Bergen: Fabokforlaget.
- Moe, J. (2018). Kreativitet . I N. Scott Frisch, M.-A. Letnes, & J. Moe (Red.), *Boka om kunst og håndverk i barnehagen* (ss. 129-151). Oslo, Norge: Universitetsforlaget.
- Moe, J. (2018). Materialer, form og rom- inne og ute. I N. Scott Frisch , M.-A. Letnes, & J. Moe (Red.), *Boka omm kunst og håndverk i barnehagen* (ss. 184-188). Oslo: Universitetsforlaget.
- Reggio Emilia Nettverk. (u.d.). Reggio Emilia i Nord-Italia. Hentet Mars 20, 2021 fra <http://www.reggioemilia.no/om-reggio-emilia.html>
- Scott Frisch, N. (2018). Barnehagens historie i et kunst- og håndverksfaglig lys. I N. Scott Frisch, M.-A. Letnes, & J. Moe (Red.), *Boka om kunst og håndverk i barnehagen* (ss. 45-46). Oslo: Universitetsforlaget.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorbergesen, E. (2012). Lekematerielle og barns lek. I A. Krogstad, G. K. Hansen, K. Høyland, & T. Moser (Red.), *Rom for barnehage* (ss. 231-234). Bergen: Fagbokforlaget.
- Öhman, M. (2012). *Det viktigste er å få leke*. Oslo: PEDAGOGISK FORUM.
- Østrem, S. (2007, mai-juni). Du og jeg, og noe tredje. (A. Solli, Red.) *Første steg(2)*, ss. 8-11. Hentet April 03, 2021 fra <https://www.utdanningsnytt.no/files/2019/08/22/F%C3%B8rste%20steg%202%202007.pdf>

7. Vedlegg

7.1 Vedlegg 1

DronningMaudsMinne

HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Vil du delta i bachelorprosjektet

«Hvordan kan barnehagelæreren skape rom for utforsking av åpent lekemateriale i barnehagen?»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et bachelorprosjekt hvor formålet er å få innsikt i barnehagelæreren rolle i barns utforsking av materialer. I dette skrivet gir jeg/vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg ønsker å få mer innsikt i hvordan barnehagelærer jobber med barns estetiske opplevelser i møte med materialer. Fokuset er først og fremst på 2-3-åringene, men all innsikt bidrar. Jeg ønsker å vite mer om prosessen i både planlegging og utføring, og hvordan den estetiske opplevelsen påvirket barnas prosess og samspill.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning er ansvarlig for prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Jeg vil bruke intervju som metode. For deg som velger å delta innebærer det et intervju på ca. 1 time. Du vil bli spurt om dine opplevelser og observasjoner innenfor barns møte med materialer, barnehagelærerens forutsetninger og dine tanker om hvordan slike opplevelser kan styrke barns samspill og sansemotorisk apparat.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og alle navn anonymiseres. Jeg vil også sende referat av intervju til deg, slik at vi har samme forståelse av svar og innhold.

Prosjektet skal avsluttes 30.april

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig Jørgen Moe og Johanne Rimul Student Hanna Wedberg
(Veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*]. Jeg samtykker til:

- å delta i (*sett inn aktuell metode, f.eks. intervju, spørreskjema, observasjon*).

Dato:

Siden prosjektet ikke er behandlet av NSD, kan jeg/vi ikke innhente din underskrift. Samtykket blir derfor gitt ved at du krysser av i boksen ovenfor.

7.2 Vedlegg 2

Intervjuguide

Hvordan kan barnehagelæreren skape rom for utforsking av materiale?

Oppstart

Vil du fortelle litt om deg selv?

- Utdanning (eventuelle kurs)
- Hvor lenge du har jobbet i barnehagen
- Hvilken stilling har du nå?

Egen erfaring i barns møte med materialer

1. Kan du fortelle om en aktivitet eller et prosjekt hvor barna fikk møte og/ eller utforske et materiale?

- 1.1 Hva var det som gjorde at dere ville jobbe med dette materiale med barna?
- 1.2 Var det et materiale barna var kjent med fra før?

2. Kan du fortelle litt om dine observasjoner når du introduserte barna til dette?

- 2.1 Hvilke observasjoner av barna tok du til deg?
- 2.2 Hva gjorde barna med materialet?
- 2.3 Hvordan påvirket materialet samspillet mellom barna?
- 2.4 Hva virket barna mest interessert i?

Forutsetninger

3. Hva synes du er viktig når barna skal introduseres til et nytt materiale?

- *Tilrettelegging?*
- *Tid?*
- *Personalet?*
- *Holdninger?*
- *Barnas nysgjerrighet?*

4. Hvordan kan man som barnehagelærer skape rom for **mer** utforsking av materialer?

- Hvilke forutsetninger må ligge til rette for dette?
 - o Personlige forutsetninger
 - o Formelle forutsetninger (Rammeplan, Årsplan, Rom)

Barns utbytte

5. Hvordan tror du slike opplevelser kan berike barns hverdag?

F.eks bidra til kreativ tenkning, finmotorikk, samspill osv.

6. Hva vil du si målet med slike opplevelser er?

- *Barnas estetiske erfaring?*
- *Glede?*
- *Utvikling?*

7. Har du noen tanker om hvordan slike opplevelser kan bidra til å styrke barnas samspill?

8. Hvilke råd har du til en ny barnehagelærer som skal tilrettelegge for møter med materialer?